

Ковальчук Любов Олександрівна
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри німецької мови,
Тернопільський національний економічний університет

Ковальчук Любовь Александровна
кандидат педагогических наук, доцент кафедры немецкого языка,
Тернопольский национальный экономический университет

Kovalchuk L.O.

associate professor of pedagogics

Ternopil National Economic University

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ-ЕКОНОМІСТАМИ

КОММУНИКАТИВНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА СТУДЕНТАМИ- ЭКОНОМИСТАМИ

COMMUNICATIVE COMPETENCE IN THE PROCESS OF STUDY OF FOREIGN LANGUAGE BY STUDENTS-ECONOMISTS

Анотація: У статті розглядаються особливості формування комунікативної компетентності у процесі вивчення іноземної мови студентами-економістами. У моделі комунікативної компетентності виокремлено та проаналізовано чотири компоненти-компетенції. Ними виступають граматична компетенція, соціолінгвістична компетенція, дискурсивна компетенція, стратегічна компетенція. Визначено фактори формування відповідного рівня комунікативної компетенції студентів-економістів. З'ясовано суть акмеологічного підходу у процесі вивчення іноземної мови.

Ключові слова: іноземна мова, комунікативна компетентність, методи, стратегічна компетенція, граматична компетенція,

Аннотация: В статье рассматриваются особенности формирования коммуникативной компетентности в процессе изучения иностранного языка студентами-экономистами. В модели коммуникативной компетентности выделены и проанализированы четыре компоненты-компетенции. Это грамматическая компетенция, социолингвистическая компетенция, дискурсивная компетенция, стратегическая компетенция. Определенно факторы формирования соответствующего уровня коммуникативной компетенции студентов-экономистов. Выяснена суть акмеологического подхода в процессе изучения иностранного языка.

Ключевые слова: иностранный язык, коммуникативная компетентность, методы, стратегическая компетенция, грамматическая компетенция, экономисты.

Summary: The article deals with the peculiarities of communicative competence formation during the process of learning a foreign language by business students. The author distinguishes and analyzes the four following components of the competence model. There are grammatical competence, sociolinguistic, discourse and strategic ones. The work determines factors concerning formation of business students' communicative competence at the appropriate level. The author shows the essence of the akmeologic approach during the process of learning a foreign language.

Key words: foreign language, communicative competence, methods, strategic competence, grammar competence, economists.

Постановка проблеми. У зв'язку з високим рівнем інформатизації українського суспільства та постійно зростаючої кількості зарубіжних контактів у різних сферах людської діяльності володіння іноземною мовою стає обов'язковою складовою професійної підготовки майбутнього фахівця.

Вирішення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Від сучасної освіти вимагається підготовка таких кадрів, конкурентоспроможність на ринку праці яких передбачає високого рівня сформованості комунікативної компетентності в галузі іноземної мови.

Мета статті – розглянути особливості формування комунікативної компетентності у процесі вивчення іноземної мови студентами-економістами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття комунікативної компетентності впродовж років досліджується багатьма вченими, зокрема, В.В. Вдовіна, П. Я. Гальперина, Г. В. Данченко, І. В. Кухти, Н.А. Сури, Ю.П. Федоренко, Ю. В. Яценко та ін.

Виклад основного матеріалу. Н. В. Якса, А. А. Вербицький, П. Я.Гальперин термін комунікативної компетенції трактують як рівень уміння особистості встановлювати та підтримувати контакти з іншими; потребу в спілкуванні, впевненість у собі та власній самооцінці; соціально-ситуативну адаптованість і вільне володіння вербальними й невербальними засобами суспільної поведінки знання, уміння та навички, що забезпечують регуляцію процесу спілкування [2; 3; 10]. У науковій літературі комунікативна компетентність трактується як „здатність спілкування у специфічних ситуаціях (Р. Валетт); ... здатність людини розуміти та відтворювати іноземну мову не тільки вірно, а і відповідно до соціолінгвістичної ситуації реального життя (М. Фіноккіаро); здатність функціонально володіти мовою та уміння висловлюватись, інтерпретувати й обговорювати значення, що охоплюють спілкування між двома та більше особами або між однією особою та письмовим або усним текстом (С. Савіньон)” [11, с. 58]. Д. Х. Хаймс поняття комунікативної компетенції трактує як найбільш загальний термін для визначення можливостей особи. На його думку, компетентність залежить від знання мови і від вміння використовувати її залежно від ситуації і включає декілька секторів: компетенція як граматичність, компетенція як відповідність контекстів; компетенція як виконання [1]. За В.В. Вдовіним, „проблема комунікативної компетенції розглядається за допомогою комунікативного підходу до вивчення мови”, який є „орієнтованим на вивчення мови через спілкування” [1, с. 15].

Комунікативна організація навчального процесу у вищих навчальних закладах передбачає три основні умови: 1. Спрямованість навчання студента не на здобуття мовних знань, а на вироблення навичок (граматичних, лексичних, фонетичних, мовленнєвих умінь), що забезпечують можливість здійснення

іншомовної мовленнєвої діяльності під час спілкування, реалізацію мови в актах. 2. Друга умова, пов'язана з реалізацією принципу комунікативної організації, передбачає комунікативний характер вправ, що використовуються в навчальному процесі для вироблення навичок і мовленнєвих умінь. 3. Формування у студентів спонукально-мотиваційної фази діяльності – створення потреби в іншомовному мовленнєвому спілкуванні [8].

У межах комунікативного підходу Л. Бахман і А. Палмер вважали, що засвоєння іноземної мови відбувається за принципами засвоєння мовних засобів вираження певної функції. Основна ідея – мова засвоюється через комунікацію, що вимагає активізації існуючих знань („вчитися, щоб вживати”) і стимулювання розвитку мовної системи („вживати, щоб вчитися”) [11]. Г. В. Данченко наголошує: комунікативна компетентність особистості – це ідейно-моральна категорія, що регулює і синтезує систему ставлень людини [5, с. 34-35]. Н.А. Сура наголошує: „Іншомовна професійно орієнтована комунікація – процес, у межах якого забезпечується потенційна здатність комунікантів реалізувати обмін інформацією іноземною мовою, а також самостійно здійснювати пошук, накопичення й розширення обсягу професійно значущих знань у процесі природного іншомовного професійно орієнтованого спілкування із зарубіжними фахівцями” [7]. Погоджуючись зі словами Кухти І.В., на увагу заслуговують праці М.Кенела та М.Свейна, які в моделі комунікативної компетентності виокремлюють чотири компоненти-компетенції: граматичну компетенцію – рівень засвоєння комунікантом граматичного коду, включаючи словниковий запас, правила правопису і вимови, словотворення і побудови речень; соціолінгвістичну компетенцію – уміння доречно використовувати і розуміти граматичні форми у різних соціолінгвістичних контекстах для виконання окремих комунікативних; дискурсивну компетенцію або компетенцію висловлювання – здатність поєднувати окремі речення у зв'язне повідомлення, дискурс, використовуючи для цього різні синтаксичні і семантичні засоби; стратегічну компетенцію – здатність використовувати вербальні і невербальні засоби при загрозі зриву

комунікації у випадку недостатнього рівня компетентності комуніканта або через наявність побічних ефектів [6].

Оскільки сучасні дослідники підкреслюють, що саме стратегічна компетентність „мала неабиякий вплив на подальші наукові дослідження проблеми” [6], докладніше зупинимось на її дослідженні. Так, поняття "стратегічна компетенція" (СК), як компонент комунікативної, вважається теоретичним фундаментом соціолінгвістики та низки інших споріднених наук і особливо тих, які вивчають взаємозв'язок мови і міжкультурного спілкування та "полягає у досконалому володінні стратегіями вербального та невербального спілкування, які можуть бути задіяними, щоб компенсувати зрив у ньому, викликаний наявними умовами ситуації спілкування, що його обмежують, або недосконалою компетентністю в одній або декількох сферах комунікативної компетенції, і щоб підвищити ефективність процесу спілкування" [12].

У викладанні іноземної мови в студентів-економістів доцільно врахувати те, що на сучасному етапі розробки теорії комунікативної компетенції поняття стратегічної компетенції розвивається у двох напрямках: як комунікативні стратегії та як навчальні стратегії. В той час як комунікативні стратегії мають на меті цілеспрямоване подолання проблем у спілкуванні, навчальні стратегії виступають знаряддям оволодіння іноземною мовою в цілому. Для успішного формування стратегічної компетенції студентів-економістів доречним є вміле поєднання викладачем комунікативних і навчальних стратегій задля вирішення комунікативних задач. Такими стратегіями можуть бути: сприймання (рецептивні стратегії), продукування (продуктивні стратегії), інтеракція (інтерактивні стратегії), медіація (посередницькі стратегії). У формуванні комунікативної компетенції, розвитку мовленнєвої взаємодії важливу роль відіграє акмеологічний підхід, орієнтований на створення процесу навчання, адекватного процесу мовленнєвої взаємодії, завдяки моделюванню основних закономірностей мовленнєвого спілкування. Методи даного підходу об'єднують у собі комунікативні цілі: мікронавчання (micro teaching); швидке збирання ідей (brainstorming); навчання через дію (learning though); колективна

взаємодія (interactive learning); демонстрація (demonstration); перекодування інформації (information solving); рольові ігри (role-play) [13, с. 115].

Поряд із зазначеним вище на увагу заслуговує те, що раціональне поєднання комунікативного підходу та професійного контексту слугує передумовою успішного засвоєння і подальшого активного використання базової наукової та професійної термінології. Продуктивність засвоєння термінів та їх активне використання в усному та писемному іншомовному фаховому мовленні багато в чому залежить від відповідної системи вправ, спрямованих на активізацію вмінь говоріння та слухання, необхідних для застосування цієї термінології у конкретних робочих ситуаціях. Ефективним є поєднання вправ репродуктивного характеру, що виконують ознайомлюючу функцію, та творчого, що сприяють активному самостійному використанню термінологічної лексики відповідно до виробничої ситуації. Також, доцільно дати усно тлумачення фаховим термінам іноземною мовою; усну презентацію термінів, їх семантизацію, поєднуваність з іншими словами/термінами, способи деривації, приклади вживання у певних зразках. Вправи творчого спрямування повинні бути складнішими і передбачати більшу самостійність студента при їх виконанні, наприклад: скласти усне висловлювання фахового спрямування, використовуючи професійну термінологію; скласти діалог виробничої тематики, насичений фаховою термінологією студентів даної спеціальності. Застосування таких видів роботи допоможе студентам уникати сліпого калькування при перекладі фахової літератури та написанні текстів професійного спрямування, орієнтує на вживання нормативних форм термінолексем та фахових фразеологічних терміносполучень. Не менш ефективним, особливо під час організації самостійної роботи студентів, є “case method” (метод випадків і ситуацій). Це інтерактивний метод навчання, що дає змогу наблизити процес навчання до реальної практичної діяльності спеціалістів. Перевагою даного методу є можливість оптимально поєднувати теорію і практику, що є надзвичайно важливим у процесі підготовки майбутнього фахівця. Важливим для досягнення ефективного спілкування є пояснення студентам умов і принципів діалогічного спілкування.

Комунікативний вплив при діалогічному спілкуванні ефективний при використанні як вербальних, так і невербальних засобів спілкування. Навчання діалогічному мовленню спрямоване на вивчення закономірностей розгортання діалогу, на виявлення тематичної організації спілкування та розуміння умов успішної комунікації. Навчання діалогічній формі мови передбачає вивчення інтенціональних структур діалогу, які обумовлюють стратегії і тактики комунікантів, аналіз комунікативних компетенцій адресанта, комунікативну компетенцію адресанта і адресата. Система вправ, спрямованих на оволодіння навичками діалогічного мовлення передбачає: вивчення широкого спектра практичного варіювання реплік діалогу, яке лежить в основі породження різноманітних висловів і зумовлює своєрідність структурно-семантичної організації висловлювання, відбір мовних засобів, специфіку комунікативних різновидів реплік; оволодіння навичками використання мовленнєвих актів з прагматичними установами на різні ступені впливу, які можуть передавати змістовно-фактичну інформацію про процеси, які відбуваються у навколишньому світі та передавати змістовно-концептуальну інформацію з повідомленням про індивідуально-авторське розуміння подій, процесів, фактів і авторське ставлення до них; вивчення факторів, які обумовлюють прагматичну варіативність реплік діалогу: типів номінацій, різноманітних засобів інтенсифікації оцінки, специфікаторів прагматичних настанов комунікантів; вивчення стратегічної політики, що відображає основні види соціальних процесів, на яких базуються міжособові контакти, при цьому потрібно звернути увагу на те, що асоціативно-спрямовані стратегії можуть відображати прагнення адресата до співпраці, створювати 6 найбільш сприятливі умови для комунікації, а дисоціативно-спрямовані стратегії можуть передбачати контрадикторний характер взаємозв'язку реплік і висловлюють негативне ставлення комуніканта до репліки. Виходячи з досвіду використання комунікативного підходу при навчанні іноземній мові і в результаті створення навчальних матеріалів, були визначені деякі фактори, урахування яких може сприяти більш результативному використанню комунікативної методики: мета навчання, тривалість навчання; добре засвоєння системи загальної мови до

початку навчання мові спеціальності; адаптація мовного курсу зі спеціальності до рівня знань і потреб тих, хто навчається; поєднання при навчанні мові спеціальності комунікативного і традиційного методів викладання мови; нові підходи до навчального матеріалу: цікавість, здатність викликати дискусію, логічний та змістовний зв'язок з іншими предметами, які вивчаються паралельно; забезпечення навчального процесу матеріалами професійного інтересу, які є різноманітними за тематикою, сприяють впровадженню принципів індивідуалізації навчального процесу, спрямовані на стимулювання комунікативної діяльності; створення сприятливого психологічного клімату в навчальній групі.

При навчанні ефективному мовленнєвому спілкуванню змінюється роль викладача: він розробляє комунікативні ситуації, організує обговорення тем, впливає на атмосферу заняття, створює умови для активної участі у процесі мовної комунікації кожного студента, виступає партнером студентів по комунікації. Викладач організує процес комунікації, а не вимагає точного відтворення навчального матеріалу. Комунікативна необхідність при мовній діяльності створює ситуації, у яких засвоюються вже вивчені мовні структури. Не менш важливим етапом формування комунікативної компетенції є створення мультимедійної презентації, що спонукає студентів до усного мовлення. Її використання допомагає викладачу змінити форму навчання з авторитарної на комунікативну, заглиблену в спілкування; вчити мову не аналітично, а критично (формувати здатність висловлюватися, висловлювати думки за рахунок умінь слухати, читати, говорити і писати іноземною мовою); підтримувати ефективну мотивацію та зв'язок із реальним життям для набуття практичних умінь; викликати інтерес до отримання інформаційних повідомлень та відтворення власних; виховувати та розвивати особистість студента одночасно з процесом засвоєння нових знань [5].

Аналіз наукових праць із поставленої проблеми дозволяє констатувати, що формування іншомовної комунікативної компетентності в економістів передбачає врахування особистісних та професійних детермінант, є невід'ємним компонентом їх професійної компетентності, специфічним видом

іншомовного професійно орієнтованого спілкування, що базується як на обсязі знань професійної діяльності (навички логіко-семантичного розуміння іншомовних текстів професійно орієнтованої літератури, використання спеціальних інформаційних джерел), так і на сформованих комунікативних уміннях, що стосуються сфери спілкування (вміння забезпечити ділові контакти з представниками зарубіжних підприємств і спілкування з іноземними туристами) [11].

Висновки і пропозиції. Таким чином, теоретичний аналіз проблеми дослідження дозволяє стверджувати, що іншомовна комунікація можлива за умови володіння суб'єктами іншомовного спілкування мовою як засобом комунікації. Рівень ефективності комунікативного процесу зумовлений рівнем сформованості іншомовної комунікативної компетентності суб'єктів. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у поглибленому вивченні факторів, які заважають становленню достатнього рівня комунікативної компетентності; дослідженням ціннісно-мотиваційної зумовленості розвитку комунікативної компетентності молоді.

Список літератури

1. Вдовін В.В. Комунікативний підхід як оптимальний засіб вивчення іноземної мови у ВНЗ. / В.В. Вдовін // Проблеми лінгвістики науково-технічного і художнього тексту та питання лінгвометодики : [зб. наук. пр.] / відп. ред. Ф. С. Бацевич. – Л. : Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2007. – 140 с. – (Вісник Національний університет "Львівська політехніка"; № 586). – С. 15–20.
2. Вербицкий А. А. Человек в контексте речи: формы и методы активного обучения / А. А. Вербицкий. – М.: Знание, 1990. – 64 с.
3. Гальперин П. Я. Психология как объективная наука : избр. психологические труды / П. Я. Гальперин; ред. А. И. Подольский; РАО, Московский психолого-социальный ин-т. – М. ; Воронеж: МПСИ : Изд-во НПО «МОДЕК», 2003. – 479с.
4. Данченко Г. В. Психологічні детермінанти розвитку комунікативної компетентності менеджера освіти шкільного рівня: дис. на здобуття наук.

ступеня канд. психол. наук: 19.00.07 / Данченко Г. В. – Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2002. – 207 с.

5. Ковальчук Л.О. Використання мультимедійних технологій у процесі вивчення іноземних мов студентами–економістами / Л.О.Ковальчук // Гуманітарний вісник ДВНЗ „Переяслав– Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди” : Науково– теоретичний збірник. – Переяслав–Хмельницький, 2010. Вип.19. – С. 66–70.

6. Кухта І. В. Іншомовна компетентність у контексті формування комунікативної культури студентів у процесі вивчення іноземної мови // <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2008/txt/Kuchta.php>

7. Сура Н. А. Іншомовна професійна компетентність: головні принципи та компоненти процесу навчання професійно орієнтованого спілкування / Сура Н А. // Вісник Луганськ. держ. пед. ун– ту ім. Т. Г. Шевченка. – 2003. – № 4 (60). – С. 190–192.

8. Тарнопольський Б. Методика викладення англійської мови. – К. : Вища шк., 1993. – 167 с.

9. Федоренко Ю.П. Формування у старшокласників комунікативної компетенції в процесі вивчення іноземної мови / Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.09 / Ю.П. Федоренко; Волин. держ. ун–т ім. Л.Українки. — Луцьк, 2005. — 20 с.

10. Якса Н. В. Соціально–педагогічний тезаурус: словник / Н. В. Якса. – Житомир: Вид–во ЖДУ ім. І. Франка, 2006. – 154 с.

11. Ященко Ю. В. Сутнісний зміст формування іншомовної комунікативної компетентності у студентів ВНЗ / Ю. В. Ященко // Вісник Черкаського університету : Науково–теоретичний збірник. Серія Педагогічні науки. – Черкаси: Видавництво ЧНУ ім. Б. Хмельницького, Вип. 149. – 2009. – С. 57–60.

12. Щерба, Н.С. (2006) Застосування методу контент–аналізу до визначення поняття "стратегічна компетенція". ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка. № 29. – С 166–169. 13. Basic American Language Instructor Course. – Detence Language Institute, 992. – 115 p. 10